

Коносамент как ценная бумага

Anatoliy Kostruba

► To cite this version:

| Anatoliy Kostruba (Dir.). Коносамент как ценная бумага. pp.15, 2004. <hal-02564455>

HAL Id: hal-02564455

<https://hal.science/hal-02564455>

Submitted on 6 Jul 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОСТРУБА АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.457

КОНОСАМЕНТ ЯК ЦІННИЙ ПАПІР

**Спеціальність: 12.00.03. – Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступення
кандидата юридичних наук**

Харків - 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **ЯРОЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ ЛЕОНІДОВИЧ**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри цивільного права

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **КУЗНЄЦОВА НАТАЛІЯ СЕМЕНІВНА**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри цивільного права
- кандидат юридичних наук, доцент **ТРУБА В'ЯЧЕСЛАВ ІВАНОВИЧ**, Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Провідна установа – Одеська національна юридична академія, кафедра цивільного права, Міністерство освіти і науки України, Одеса

Захист відбудеться 31 березня 2004 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.64.086.02 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, за адресою: 61024, м.Харків, вул. Пушкінська 77

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки, за адресою: 61024, м.Харків, вул. Пушкінська 70

Автореферат розісланий 25 лютого 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гончаренко В.Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси формування правової держави і активного розвитку ринкової економіки, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність використання в цивільному обороті нових різновидів об'єктів цивільних прав. Одним з таких об'єктів є коносамент, який доцільно розглядати як різновид цінних паперів.

Зауважимо, що протягом тривалого часу коносамент вважався не різновидом цінних паперів, а формою договору морського перевезення вантажів. Крім того, аналізу правової природи коносаменту у вітчизняній цивілістичній літературі на рівні окремих дисертаційних чи монографічних досліджень не проводилося. Окремі ж питання у цій царині розглядались лише в межах вивчення особливостей договорів морського перевезення вантажу.

Аналіз наукових поглядів учених-цивілістів радянського й пострадянського періоду щодо цієї проблеми свідчить про наявність у доктрині цивільного права різноманітних поглядів на правову природу коносаменту.

Так, історично розвиток торговельного мореплавства зумовлює здатність коносаменту бути об'єктом майнового обороту, який забезпечує можливість багаторазової передачі прав на майно шляхом передачі коносаменту третім особам, але таке його розуміння повинно бути чітко обґрунтовано.

Вибір теми дисертаційного дослідження пояснюється зміцненням ролі коносаменту в цивільному обороті й необхідністю вдосконалення національного законодавства, що практично неможливо без детального розгляду його юридичної сутності.

Викладене набуває особливого значення при проведенні соціально-економічних перетворень в Україні, які викликають до життя необхідність удосконалення правової регламентації відносин у сфері випуску й обігу коносаменту як цінного папера.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до цільової комплексної програми Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого «Основні проблеми здійснення і захисту майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» № 0186.0.070867.

Мета і завдання дослідження. Мета наукової роботи полягає в тому, щоб, спираючись на досягнення науки цивільного права, обґрунтувати можливість розгляду коносаменту як різновиду цінних паперів.

Основні завдання дисертаційного дослідження визначаються його теоретико-прикладним характером і включають:

- 1) проведення аналізу умов виникнення й розвитку коносаменту, з'ясування тенденцій правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з його випуском та обігом;

- 2) обґрунтування об'єктивної необхідності розгляду коносаменту як різновиду товаророзпорядчих цінних паперів;
- 3) розгляд основних теоретичних питань, що стосуються цього виду цінних паперів, які не одержали достатнього висвітлення в науковій літературі;
- 4) розкриття основних ознак коносаменту як цінного папера;
- 5) здійснення порівняльного аналізу положень міжнародного й національного законодавства, а також законодавства інших країн, що регулюють відносини у сфері випуску й обігу коносаменту, виявлення прогалин у чинному законодавстві України і формування науково обґрунтованих пропозицій щодо його подальшого вдосконалення.

Об'єктом дисертаційного дослідження виступає правова природа коносаменту як цінного папера. Вона розкривається шляхом аналізу ознак цього об'єкта цивільних прав, вивчення особливостей правових відносин, що виникають між власником коносаменту й особою, яка його випускає, попередніми й наступними власниками цього документа в процесі його функціонування в цивільному обороті.

Предметом дослідження є минуле й чинне міжнародне й вітчизняне цивільне законодавство з питань правового регулювання відносин, пов'язаних з випуском та обігом цінних паперів, у тому числі коносаменту, а також інші джерела.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження є історичний метод пізнання, який полягає в аналізі перш за все основних етапів становлення й розвитку коносаменту як цінного папера.

Застосовані в дисертаційному дослідженні діалектичний метод і системно-структурний аналіз дозволили авторові виявити загальну тенденцію розвитку коносаменту як цінного папера. Порівняльно-правовий метод використано для з'ясування переваг і недоліків правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом цінних паперів у вітчизняній та іноземних правових системах; формально-юридичний – для аналізу змісту правових норм актів міжнародного й національного цивільного законодавства, за допомогою яких здійснюється правове регулювання відносин у досліджуваній сфері; конкретно-соціологічний як інструмент наукового аналізу – для розширення емпіричної бази і введення в науковий оборот нових і маловідомих даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні отриманих шляхом поглибленого дослідження висновків, що виносяться на захист:

1. На підставі узагальнення наукових поглядів учених-цивілістів зарубіжних країн, вітчизняних науковців радянського й пострадянського періоду визначено три теорії правової природи коносаменту – договірну, змішану й теорію коносаменту як цінного папера. Остання розглядається як найбільш обґрунтована.

2. Запропоновано власне формулювання терміну “коносамент”, з'ясовано загальні ознаки

цінного папера, до яких віднесено абстрактність, літеральність, легітимацію, публічну достовірність, презентацію, через які виводиться поняття коносаменту як цінного папера.

3. Пропонується доповнити реквізити коносаменту наступними додатковими даними: найменування документа (коносаментна позначка); умови страхування майна, яке підлягає перевезенню; строк перевезення. Аргументується недоцільність застосування як реквізиту коносаменту фрахту та інших належних перевізникові платежів. Разом із тим розкривається правове значення такого реквізиту як кількість примірників коносаменту.

На думку автора, застосування розглядуваного реквізиту коносаменту є доцільним тільки для такого його виду, як частковий (пайовий) коносамент, що забезпечить уникнення зловживань у сфері перевезення вантажів.

4. Пояснюється недоцільність застосування в теорії цивільного права й на практиці застережень, що вносяться до тексту коносаменту, оскільки їх включення суперечить деяким положенням загального вчення про цінні папери (мається на увазі їх невідповідність умовам абстрактності й безумовності зобов'язання, що виникає на підставі оформлення й видачі коносаменту).

5. По - новому проведено класифікацію коносаментів, критеріями якої є характер перевезення вантажу, обсяг майнових прав та способи фіксації виражених у коносаменті прав.

6. Зумовлюється сенс передачі прав за іменним коносаментом шляхом здійснення індосаменту. Так, їх передача шляхом цесії означатиме перехід усіх прав та обов'язків за попереднім договором до наступної особи. При цьому зобов'язання за коносаментом залежатиме від дійсності первинного зобов'язання, що, у свою чергу, суперечитиме абстрактності цінного папера.

7. Опрацьовано положення про те, що виникнення правовідносин застави коносаменту вимагає наявності таких юридичних фактів, як укладання договору застави, оформлення заставного індосаменту в його тексті й передача заставодержателеві.

8. У роботі обґрунтовується висновок, що обіг коносаменту не виключає можливості складання окремого договору перевезення вантажу. Так, характер предмета договору останнього об'єктивно вимагає наявності попередньої домовленості про його перевезення в те чи інше місце призначення, що підтверджується аналізом норм чинного законодавства України.

9. Виявлено необхідність удосконалення законодавства України про цінні папери й названо тенденції уніфікації норм законодавства, яке регулює відносини в розглядуваній сфері, на міжнародному рівні. Пропонується внести зміни й доповнення до чинного законодавства України, що регулює відносини, пов'язані з випуском й обігом коносаменту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що дана наукова робота містить матеріали придатні для використання при викладанні навчального курсу "Цивільне право

України” і спецкурсу “Правове регулювання ринку цінних паперів”. Основні положення і пропозиції, викладені в дисертації, можуть використовуватись при підготовці навчальних посібників, методичних рекомендацій для студентів юридичних вузів тощо. Окремі висновки мають дискусійний характер і можуть послужити підґрунтям для подальших наукових досліджень проблем правового регулювання відносин, пов’язаних з обігом цінних паперів.

Апробація результатів дослідження. Загальні положення дисертації доповідалися на п’яти науково-практичних конференціях, а саме: “Сучасні проблеми юридичної науки і правозастосовчої діяльності” (м.Харків, 20-21 грудня 2001р.); “Сучасні проблеми права, державної безпеки життєдіяльності людини, формування громадського суспільства” (м.Харків, 19-20 березня 2002р.); “Міжнародне морське право: історія, сучасність, перспективи розвитку: Міжнародна науково-практична конференція” (м. Одеса, 18-21 вересня 2002р.); “Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті” (м.Харків, 25-26 грудня 2002р.); “Нове законодавство України та питання його застосування” (м.Харків, 23 травня 2003р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого і знайшли своє відбиття в п’яти статтях, надрукованих у фахових виданнях.

Структура дисертації. Мета й завдання дисертаційного дослідження визначили його структуру. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків по кожному розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (264 найменування). Загальний обсяг дисертації - 212 сторінок машинописного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розкриваються сутність і стан досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовуються актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, методологічні і теоретичні підвалини роботи, вказуються мета й завдання, висвітлюється теоретичне і практичне значення дисертації, формулюються наукова новизна, положення, що виносяться на захист, подаються відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, визначається структура роботи.

Розділ 1. “Загальна характеристика коносаментів як цінного папера” складається із п’яти підрозділів та одного підпідрозділу. У першому розділі в основному досліджуються проблеми статистики відносин у сфері випуску й обігу коносаментів. У ньому детально проаналізовано генезу коносаментів як цінного папера, визначається його юридична сутність, сформульовано його поняття, досліджуються його реквізити, запропоновано класифікацію коносаментів.

Перший підрозділ – ” Генеза коносаменту як цінного папера” – присвячено з’ясуванню історії виникнення коносаменту та його подальшого розвитку, розглядаються чинники, які впливають на його еволюцію як цінного папера.

Поглиблений аналіз коносаменту як правової конструкції показав, що з початку свого зародження він являв собою документ, передача якого призводить до переходу майнових прав на товари, зазначені в його змісті, тобто він мав усі ознаки цінного папера.

Поява і подальше формування коносаменту як цінного папера обумовлено розвитком торговельного мореплавства як однієї з розповсюджених, як у минулому, так і у наш час, галузей торговельної діяльності.

Автор показує, що в процесі свого подальшого розвитку коносамент в теорії цивільного права не зразу набуває того правового значення, яке він має сьогодні. З часів свого виникнення він пройшов низку етапів, які характеризують важливість зазначених вище відносин для економіки будь-якої країни. Так, якщо раніше коносамент був пов’язаний з договором морського перевезення і становив собою товаророзпорядчий документ тільки в зовнішньоекономічній діяльності, то сьогодні він достатньо широко використовується і в цивільному обороті України. За допомогою коносаменту можливе не тільки оформлення відносин по перевезенню вантажу; його передача може бути предметом біржових правочинів. Коносамент може використовуватися і як засіб забезпечення виконання кредитних та інших зобов’язань (як предмет застави, притримання, завдатку).

Поява коносаменту як цінного папера була зумовлена розвитком господарських зв’язків і необхідністю забезпечення оборотоздатності товарів, які перевозилися морем.

У другому підрозділі “Консамент у цивілістичній доктрині” дисертант здійснює аналіз та узагальнення наукових поглядів сучасних вітчизняних правознавців, учених-цивілістів зарубіжних країн, науковців радянського й пострадянського періоду на правову природу коносаменту. Результатом проведеної роботи є формулювання трьох теорій його правової природи: договірної, змішаної й теорії коносаменту як цінного папера.

Дослідження історико-правових процесів, що призвели до формування коносаменту як цінного папера, а також його співвідношення з договором морського перевезення вантажу в деяких спірних моментах їх співіснування, дозволяє впевнено стверджувати про теоретичну недосконалість теорії договору і змішаної теорії коносаменту. Автор даної наукової роботи вважає теорію коносаменту як цінного папера найбільш обґрунтованою.

У третьому підрозділі дисертації “Поняття й ознаки коносаменту” запропоновано більш досконале наукове визначення поняття “коносамент”. Звертається увага на те, що в сучасній цивілістиці його юридична природа трактується декілька інакше, ніж у доктрині цивільного права СРСР. Зазнало справедливої критики легальне поняття коносаменту як документа, що містить

умови договору морського перевезення вантажу, підтверджує факт наявності договору, є доказом прийняття перевізником вантажу до перевезення і є товаророзпорядчим документом.

Дисертантом доводиться, що коносамент є неемісійним товаророзпорядчим речово-зобов'язальним цінним папером. Він є титулом власності на майно, що знаходиться в цивільному обороті, тобто правовстановлюючим документом власника, що посвідчує його право на свій розсуд володіти, користуватися й розпоряджатися майном, зазначеним у коносаменті.

Особливу увагу автор приділяє співвідношенню коносамента з іншими видами товаророзпорядчих цінних паперів, зокрема з подвійним складським свідоцтвом.

У четвертому підрозділі “Реквізити коносамента та їх правове значення” досліджуються реквізити коносамента як сукупність відомостей, необхідних для його підтвердження як цінного папера. Автор відзначає, що саме їх включення до змісту коносамента дає можливість безперешкодної реалізації вираженого в ньому права шляхом визначення його подальшої юридичної долі.

Правове значення реквізитів коносамента полягає в тому, що вони повинні забезпечувати розпорядчу сутність коносамента, а також визначати зміст майнового зобов'язання за цим документом.

У роботі детально розглядаються реквізити коносамента, означені у ст. 138 Кодексу торговельного мореплавства України, і пропонується доповнити їх зміст додатковими положеннями.

Наголошується на недоцільності використання як реквізиту коносамента фрахту та інших належних перевізникові платежів. Водночас детально обґрунтовується правове значення такого реквізиту, як кількість примірників коносамента.

Визначаючи доцільність такого реквізита, як кількість складених примірників коносамента, автор зазначає, що його наявність, безумовно, дозволяє здійснити репрезентування коносамента третій особі з метою подальшого продажу товару.

Чинне законодавство України, а також більшість правників, які займалися і займаються дослідженням коносамента, не вказують, яка мета переслідується видачею коносамента в декількох примірниках, якщо право вимоги за ним зберігається тільки за одним примірником або за всіма загалом.

Дисертант вважає, що таке розуміння розглядуваного реквізиту коносамента є доцільним тільки для такого його виду як частковий (пайовий) коносамент.

Розглядаючи особливості коносамента, автор аргументує доцільність передачі прав за іменним коносаментом шляхом здійснення індосамента.

Особливого значення при розгляді реквізитів коносамента набуває проблема визначення меж правового застосування застережень у тексті коносамента. Проаналізувавши положення чинного

вітчизняного й міжнародного законодавства щодо цього питання, автор доходить висновку про недоцільність законодавчого закріплення необхідності застосування будь-яких застережень.

Так, у правовідносинах за коносаментом їх учасники мають справу з документами, а не з реальними цінностями. Тому вони, не маючи можливості перевірити стан вантажу *de facto*, покладаються на відомості, що містяться в коносаменті. Наявність у ньому якого-небудь застереження викликає сумніви щодо якісного чи кількісного стану вантажу і знижує його дійсну цінність.

У п'ятому підрозділі “Класифікація коносамента” визначаються види коносаментів і пропонується їх класифікація.

Коносамент як один із різновидів об'єктів цивільних прав, знаходиться в постійному розвитку. Відбувається формування й удосконалення вже усталених і нових його видів, за допомогою яких досягається максимальна ефективність його участі в цивільному обороті. Необхідність появи нових видів коносамента викликана еволюцією економіко-правових відносин та постійним розвитком майнових відносин, які складають предмет цивільного права.

Проаналізувавши певні види коносаментів, дисертант підкреслює їх невідповідність економіко-правовим реаліям України. Це викликає необхідність детального перегляду можливості використання деяких видів коносамента.

Критично підійшовши до аналізу існуючих в цивілістичній науці видів коносамента, автор пропонує власне бачення їх класифікації.

Розглядаючи особливості прохідного прямого коносамента, автор наголошує на тому, що кожен перевізник вантажу на своєму етапі прямого змішаного перевезення виступає самостійним суб'єктом правовідносин. Разом із тим, кожен перевізник вантажу виступає представником іншої транспортної організації при укладанні договору перевезення вантажу з подальшим вантажоперевізником.

Повний коносамент - це цінний папір, власник якого має можливість здійснювати речові і зобов'язальні права на майно, вказане у його змісті. Крім цього у практиці торговельного мореплавства відомі ситуації, коли в силу умов реалізації вже відправленого за одним коносаментом вантажу виникає необхідність мати замість одного коносамента на весь вантаж декілька коносаментів на окремі його частини. Іншими словами, виникає потреба у дробленні цього документа, яке може бути здійснене за допомогою часткових коносаментів - делівері-ордерів.

Сутність часткового коносамента (делівері-ордера) полягає в можливості випуску в оборот частини від цілого документа та його подальший обіг.

Розділ II “Коносамент як об'єкт цивільного обороту” складається з трьох підрозділів, двох підпідрозділів. У розділі досить детально розглядаються питання правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом коносамента (динаміка досліджуваних відносин). Автор досліджує питання

обігу коносаменту, визначає його функціональне значення в цивільному обороті.

Розділ містить положення по вдосконаленню чинного цивільного законодавства України.

Перший підрозділ «Цивільно-правове регулювання відносин пов'язаних з обігом коносаменту».

У цьому підрозділі особливо приділяється увага дослідженню специфіки оборотоздатності коносаменту як цінного папера. Доводиться, що його участь у цивільному обороті визначається трьома стадіями, як-то: а) *випуск коносаменту*; б) *обіг коносаменту в цивільному обороті*; в) *погашення коносаменту*.

Цивільно-правові відносини, що виникають в результаті обігу коносаменту, мають складний характер. Можна відокремити дві форми їх реалізації - внутрішню й зовнішню. *Внутрішню форму* становлять правовідносини вантажовідправника й перевізника. *Зовнішню форму* правовідносин за коносаментом становлять взаємовідносини вантажовідправника та його потенційного отримувача. У цьому випадку вказані правові відносини між двома особами абстрагуються від того первинного правочину, укладення якого призвело до виникнення первинних правовідносин за коносаментом.

У роботі обґрунтовується положення, що обіг коносаменту не виключає можливості складання окремого договору перевезення вантажу. Так, характер предмета договору перевезення вантажу об'єктивно вимагає наявності попередньої домовленості про його перевезення в те чи інше місце його призначення, що підтверджується аналізом норм чинного законодавства України.

У першому і другому підрозділі першого підрозділу “Особливості передачі прав, які становлять зміст коносаменту, у договірних відносинах про передачу майна у власність” і “Правові аспекти здійснення застави коносаменту як цінного папера” визначаються й узагальнюються особливості передачі прав, які становлять зміст коносаменту.

Зазначається, що предмету зобов'язання по передачі прав власності на майно, а також предмету заставного зобов'язання притаманні свої певні особливості. Так, набуваючи право власності на коносамент, покупець одночасно набуває право власності на товар, указаний в коносаменті.

Виникнення правовідносин застави коносаменту вимагає наявності таких юридичних фактів, як складання договору про його заставу, а також учинення заставного індосаменту на коносаменті й передача його заставодержателю. Окремо договір про заставу коносаменту або заставний індосамент не можуть розглядатися як достатня юридична підстава для виникнення заставних правовідносин.

У другому підрозділі “Функціональне значення коносаменту в цивільному обороті” досконало опрацьовано прояв сутнісних ознак коносаменту в його динаміці. Наголошується, що з метою більш коректного застосування правової термінології поняття “*функція*” в загальнотеоретичному аспекті права недоцільно застосовувати до коносаменту. Стосовно

коносамент дисертант пропонує застосовувати категорію “*функціональна ознака*”. Саме функціональні ознаки коносаменту розкривають його функціональне значення в цивільному обороті.

Отримали поглибленого дослідження наступні функціональні ознаки коносаменту: 1). *посвідчувальна функціональна ознака*, яка полягає у посвідченні факту прийняття вантажу до перевезення;

2). *легітимуюча функціональна ознака*, суть якої полягає в тому, що власник коносаменту отримує титул власності і має право вимоги майна, зазначеного в коносаменті, від перевізника вантажу;

3). *забезпечувальна функціональна ознака*, яка знаходить своє відбиття в тому, що коносамент як різновид цінних паперів, може бути предметом їх застави.

Третій підрозділ “Шляхи вдосконалення законодавства, яке регулює відносини, пов’язані з обігом коносаменту” присвячено виявленню прогалин існуючих у чинному цивільному законодавстві України, що регулює відносини, пов’язані з випуском та обігом коносаменту.

Результати проведеного дисертаційного дослідження дають підстави стверджувати про необхідність удосконалення вітчизняного законодавства за наступними напрямками:

- розвиток і вдосконалення, внесення змін і доповнень до чинного національного законодавства України яке регулює обіг коносаменту як цінного папера, шляхом підготовки нових законопроектів;
- інтенсифікація роботи щодо імплементації норм міжнародного права в національну правову систему;
- забезпечення вступу України в міждержавні об’єднання, які розглядають і регулюють питання торгівлі, здійснення активного членства та уніфікація норм міжнародного приватного права на міждержавному рівні.

Висновки. У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розкритті правової природи коносаменту з врахуванням положень чинного законодавства України в контексті особливостей обігу коносаменту як цінного папера. Це має певне значення при проведенні подальших наукових досліджень і вдосконалення чинного цивільного законодавства України.

Основні результати проведеного дослідження полягають у наступному:

1. Виокремлено теорію договору, змішану теорію і теорію коносаменту як цінного папера. Детальний розгляд їх основних положень дозволяє вести мову про те, що на сьогодні теорія коносаменту як цінного папера має найбільш актуальне значення;
2. Коносамент — це неемісійний, речово-зобов’язальний цінний папір, правостановлюючий

документ власника, що посвідчує право останнього на свій розсуд володіти, користуватися й розпоряджатися майном, яке зазначено в цьому документі;

3. Досліджено наступні реквізити коносаментна: найменування документа (коносаментна позначка); найменування перевізника; найменування відправника вантажу; порядок легітимації володільця коносаментна (найменування одержувача вантажу - іменний коносамент або визначення, що цей документ видано "наказу відправника" або найменування одержувача з визначенням, що коносамент видано "наказу одержувача" - ордерний коносамент або що документ видано на пред'явника - коносамент на пред'явника); характер вантажу; кількість примірників коносаментна; місце призначення вантажу; місце приймання або вантаження вантажу; строк перевезення; страхування товару; час і місце видачі коносаментна; підпис зобов'язаної особи;
4. Наведено авторську класифікацію видів коносаментна: а) за характером перевезення вантажу коносаменти поділяються на – *лінійний і прямий (прохідний)*; б) за обсягом майнових прав – *на повний і частковий (делівері-ордер)*;
5. Коносаменту як цінному паперу притаманна така важлива ознака як оборотоздатність. У цивільному обороті обіг коносаментна визначається трьома стадіями, що послідовно змінюються: а) *випуск коносаментна*; б) *обіг коносаментна у цивільному обороті*; в) *погашення коносаментна*;
6. Правовідносини, які виникають у результаті обігу коносаментна, мають складний характер. Це зумовлено тим, що він включає в себе стадії випуску, розміщення й погашення;
7. Відокремлено дві форми реалізації правовідносин, пов'язаних з обігом коносаментна - внутрішню й зовнішню. *Внутрішню форму* становлять взаємовідносини вантажовідправника й перевізника вантажу; *зовнішню* - взаємовідносини вантажовідправника і його потенційного отримувача. У цьому разі вказані правові відносини між двома особами мають самостійний характер. Вони абстрагуються від того первинного зобов'язання, яке призвело до виникнення правовідносин за коносаментом;
8. Обіг коносаментна зумовлює обов'язковість складання окремого договору про перевезення вантажу;
9. Для окреслення функцій коносаментна слід застосовувати термін “функціональна ознака”, сукупність яких визначає “функціональне значення” коносаментна в цивільному обороті;
10. Усталені норми цивільного законодавства України не відповідають вимогам сьогодення і стану міжнародно-економічних відносин. Зазначене зумовлює потребу вдосконалення цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом коносаментна, яке повинно здійснюватися за наступними напрямками:
 - розвиток і вдосконалення національного законодавства України шляхом підготовки нових

законопроектів, внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, що регулює обіг коносаментів як цінного паперу;

- інтенсифікація роботи щодо імплементації норм міжнародного права в національну правову систему;

- забезпечення вступу і здійснення активного членства України у міждержавних об'єднаннях, які розглядають і регулюють питання торгівлі, та уніфікація міжнародного приватного права на міждержавному рівні.

За темою дисертації опубліковані наступні роботи:

1. **Коструба А.В.** Виникнення та розвиток коносаментів як товаророзпорядчого цінного паперу // Вісн. Акад. прав. наук. – 2002. - №2 (29). – С. 196-204.
2. **Коструба А.В.** Особливості цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних з обігом коносаментів // Підприємство, господарство і право. – 2002. - №9. – С.55-58.
3. **Коструба А.В.** Реквізити коносаментів та їх правове значення // Підприємство, господарство і право. – 2003. - №1. – С. 51-54.
4. **Коструба А.В.** Юридична сутність коносаментів // Підприємство, господарство і право. – 2003. - №2. – С. 30-33.
5. **Коструба А.В.** Функціональне значення коносаментів // Підприємство, господарство і право. – 2003. - №5. – С. 46 - 49.
6. **Коструба А.В.** Правова природа коносаментів: постановка проблеми // Сучасні проблеми юридичної науки і правозастосовчої діяльності: Тези доп. та наук. повід. учасн. наук. конф. молодих учених (м.Харків, 20-21 грудня 2001р.) / За ред. М.І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С.56-58.
7. **Коструба А.В.** Безбланковий коносамент: проблеми правового застосування // Сучасні проблеми права, державної безпеки життєдіяльності людини, формування громадянського суспільства: Матер. секції №9 першої обл. конф. молодих науковців (м.Харків, 19-20 березня 2002р.) / За ред. М.І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С.38-41.
8. **Коструба А.В.** Коносамент як об'єкт правовідносин власності // Міжнародне морське право: історія, сучасність, перспективи розвитку: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18-21 вересня 2002р). Зб. наук. пр. – Вип. 1. – Одеса: Изд. інформ ОНМА, 2002. – С. 83-87.
9. **Коструба А.В.** Застереження в тексті коносаментів: питання правової доцільності // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті: Тези доп. та наук. повід. учасн. наук. конф. молодих учених (м.Харків, 25-26 грудня 2002р.) / За ред. М.І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 103-106.
10. **Коструба А.В.** Співвідношення коносаментів і договору перевезення вантажу (з огляду на положення нового цивільного законодавства України) // Нове законодавство України та питання

його застосування: Тези доп. та наук. повід. наук. конф. молодих учених (м.Харків, 23 травня 2003р.) / За ред. М.І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. – С.108-110.

АНОТАЦІЇ

Коструба А.В. Коносамент як цінний папір. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Харків, 2004.

Дисертація присвячена дослідженню коносаменту як цінного папера. У роботі вивчається його правова природа, дається поняття, означені його реквізити, класифікуються його види. Особливо увага приділяється дослідженню правової ролі застережень у тексті коносаменту.

Зазнало критики легальне поняття коносаменту як документа, що містить умови договору морського перевезення вантажу, підтверджує факт наявності договору, є доказом прийняття перевізником вантажу до перевезення й служить товаророзпорядчим документом.

Дисертант визначає загальні ознаки цінного папера, через які виводиться поняття коносаменту як цінного папера.

Сформульовано відмітні характеристики коносаменту як цінного папера, що дозволяє відрізнити його від договору перевезення вантажу.

Обґрунтовано, що коносамент належить одночасно до категорії об'єктів речового права й зобов'язального права, внаслідок чого його відносять до групи речово-зобов'язальних (змішаних) цінних паперів. При цьому, речове право на вантаж, названий у коносаменті, є первинним, але невід'ємним від зобов'язального. Зазначене ще раз підкреслює те, що коносамент є комплексним (речово-зобов'язальним) цінним папером.

У дисертаційному дослідженні вказано, що предмет договору застави коносаменту, як і договору його купівлі-продажу, має певні особливості.

Так, виникнення правовідносин, пов'язаних із заставою коносаменту, вимагає наявності таких юридичних фактів як складання договору про його заставу, тобто вчинення заставного індосаменту на коносаменті та його передача заставодержателеві. Сам по собі договір про заставу коносаменту (або заставний індосамент) не може розглядатися як достатня юридична підстава для виникнення заставних правовідносин на коносамент.

У поданій до захисту науковій роботі виявлено недоліки у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з обігом коносаменту, внесені пропозиції по їх усуненню й удосконаленню чинного законодавства України про цінні папери.

Ключові слова: об'єкти цивільних прав, цінні папери, коносамент, договір перевезення вантажу.

Коструба А.В. Коносамент как ценная бумага. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03. – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Харьков, 2004.

Диссертация посвящена исследованию коносамента как ценной бумаги. В диссертации дается его правовая характеристика в цивилистической доктрине, выводится научно обоснованное понятие, пересмотрен перечень его реквизитов, с учетом его значения как ценной бумаги, предложена классификация видов коносамента. Особое внимание уделяется исследованию правового значения вносимых в его текст оговорок.

Существенное внимание уделено рассмотрению проблемы гражданско-правового регулирования отношений, связанных с оборотом коносамента. Детально рассмотрены вопросы его выпуска, размещения и погашения, определено его функциональное назначение в гражданском обороте.

Выявлены пробелы в правовом регулировании отношений, связанных с оборотом коносамента, и на их основе вносятся предложения по усовершенствованию действующего гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: объекты гражданских прав, ценные бумаги, коносамент, договор перевозки грузов.

Kostruba A.V. The Bill of lading – a kind of securities. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Sciences degree in Law (PhD), speciality 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudry, Kharkiv, 2004.

The thesis is dedicated to researching of the Bill of lading. The manuscript gives the legal characteristic on the Civil law of the Bill of lading in the doctrine, its notion, the requisits of the Bill of lading and the classification of its kind is done as well.

Special attention is paid to the problems of Bill of lading relations. The question of issuing, distributing and cashing is considered in details. The functional meaning of the Bill of lading is formulated.

The drawbacks in lawful regulating of the relation of the Bill of lading are pointed out. The proposals on their clearing and improving of the present Civil legislation, are moved.

Key words: the objects of civil law, the securities, the bill of lading, the voyager.

Відповідальний за випуск:

Приступа С.Н., кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Підписано до друку 18 лютого 2004. Формат 60х90/16

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Ум. друк. арк. 0,7. Обл. – вид. арк. 0,9

Тираж 100 прим. Зам. № 1878

Друкарня

Національної юридичної академії України

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77